

ROZWÓJ METODOLOGICZNEJ MYŚLI PEDAGOGICZNEJ W UNIWERSYTECIE JAGIELLOŃSKIM

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie kierunków badań pedagogicznych prowadzonych w Uniwersytecie Jagiellońskim (najpierw w Katedrze Pedagogiki, później w Instytucie Pedagogiki), które w znaczącym stopniu przyczyniły się do rozwoju metodologii ogólnej i szczegółowych procedur badawczych w pedagogice. Tym samym stawały się źródłem naukowej samowiedzy pedagogiki, wpływały na stopniowe usamodzielnienie się tej dyscypliny i wzmacnianie jej naukowego statusu.

Kluczem do prezentowanej analizy będą następujące hasła i źródła: kontynuacje – wymiana myśli. A zatem uwaga będzie zwrócona na prace powstałe jeszcze w dwudziestoleciu międzywojennym, ich kontynuacje a także nowe nurty w pracach bardziej współczesnych.

Sądzę, że wyjątkowo celnym i aktualnym mottem, wprowadzającym w główne zagadnienie, są słowa Zygmunta Mysłakowskiego – pierwszego profesora kierującego Katedrą Pedagogiki w Uniwersytecie Jagiellońskim:

„Pedagogika jest dyscypliną autonomiczną, posiadającą nie tylko własny zakres zjawisk, lecz także własne spojrzenie na nie”¹.

Autonomiczność w takim rozumieniu przejawia się w tworzeniu i stosowaniu własnych strategii badawczych odpowiadających specyfice dziedziny badań pedagogicznych.

Prezentowany tekst zawiera liczne dowody na to, iż motywem przewodnim badań wielu krakowskich pedagogów było przekonanie, że rozwój pedagogiki jako nauki zależy od dojrzałości jej metodologicznych podstaw. Oczywiście w niesprzyjającym okresie ideologii socjalistycznej funkcje naukowe pedagogiki próbowano sprowadzić do poszukiwania jedynie technologii skutecznego realizowania z góry założonych celów (ograniczyć jej funkcje poznawcze i eksplanacyjne), jednak w Uniwersytecie Jagiellońskim konsekwentnie prowadzono prace nad istotą poznania naukowego w pedagogice. Bardzo wyraźną cechą krakowskiej myśli metodologicznej, przejawiającą się w pracach wielu pedagogów, jest przyjęcie Deweyowskiego paradygmatu nauk humanistycznych, tzn. uwzględnienie w poznaniu naukowym zarówno płaszczyzny wyjaśniania, jak i rozumienia. Dla badań pedagogicznych jest to niezwykle ważne ze względu na istotę fenomenów poddawanych oglądowi – wiele z nich nie poddaje się

---

¹ Z. Mysłakowski, *Kształcenie i doświadczenie*, Warszawa 1961, s. 28.

ilościowym procedurom badań przyrodniczych. Metodologiczne aplikacje tego poglądu – wczesne z perspektywy czasu – wyraźnie wyprzedzają współczesne postulaty postmodernizmu kontestującego idiografizm i mgławicowość zjawisk pedagogicznych.

Przyjrzyjmy się bliżej poglądom różnym a zarazem zgodnym co do tezy iż:

METODOLOGIA STANOWI ŹRÓDŁO NAUKOWEJ SAMOWIEDZY PEDAGOGIKI.

Krótkie podrozdziały poświęcone wybranym uczonym tytułowane będą zdaniami – syntezami głównych wątków ich analiz metodologicznych i metarefleksji nad pedagogiką.

1. METODOLOGICZNE WARUNKI POWSTAWANIA NAUKI (Zygmunt Mysłakowski)

W roku 1933 Zygmunt Mysłakowski publikuje znamienne dla budowy teoretycznych podstaw pedagogiki pracę *Pedagogika, jej metody i miejsce w systemie nauk*. Koncentruje się tu przede wszystkim na metodologicznych warunkach tworzących odrębność określonej dyscypliny wiedzy, takich jak: potwierdzenie istnienia związków pomiędzy danymi przedmiotu, wypracowanie systemu pojęć, metod, hipotez i konwencji, ranga odkrywanej wiedzy. Ważnym wątkiem rozważań metodologicznych Z. Mysłakowskiego jest sprzeciw wobec „błędnego zacieśnienia” przedmiotu pedagogiki tzn. sprowadzania go jedynie do relacji uczeń–nauczyciel. Oto ilustracja tego poglądu:

„Z całej wielkiej sfery zjawisk wychowawczych został wybrany jeden moment, ani nie najciekawszy, ani nie najważniejszy; relacja pedagogiczna została zacieśniona w swojej postaci najbardziej sztucznej i nietypowej. Na gruncie tak ograniczonym pedagogika rozwinąć się nie mogła, a raczej rozwijała się bardzo jednostronnie – w kierunku dydaktycznym – i tu znowu nie w sensie teoretycznym i eksperymentalnym, lecz techniczno-utilitytarnym”².

Szerokie rozumienie dziedziny pedagogiki wynika z przekonania Profesora o tym, że prawdziwym wychowawcą nie jest wychowawca, lecz szeroko rozumiane wartości kultury.

W swych późniejszych pracach kontynuuje wcześniej sygnalizowane wątki, dokonując systematyzacji podstawowych pojęć pedagogicznych (*Kształcenie i doświadczenie*), porządkując i wyjaśniając istotę trzech typów prawidłowości: praw, zasad i reguł ważnych – jak twierdzi – „dla naukowego ujęcia jakiegokolwiek dziedziny zdarzeń”³. Książka *Proces kształcenia i jego wyznaczniki* z roku 1970 zawiera rozdział poświęcony roli badań empirycznych w budowie teorii ogólnej. Warto przytoczyć następujący fragment:

² Z. Mysłakowski, *Pedagogika, jej metody i miejsce w systemie nauk* [w:] Encyklopedia wychowania, red. S. Łempiński, W. Gołieb, B. Suchodolski, J. Włodarski, s. 12.

³ Z. Mysłakowski, *Wprowadzenie do teorii nauczania*, Książka i Wiedza, 1970, s. 185.

„Nie ma [...] teorii ogólnej bez nieustannej pracy weryfikacyjnej, obserwacji i eksperymentu; i przeciwnie, nie ma praktyki, postępu i obserwacji bez teorii ogólnej, wysuwającej prawdziwości i hipotezy, które mają podlegać tej weryfikacji”⁴.

Pogląd ten wyraźnie podkreśla wzajemne relacje teoria–praktyka, jak również głosi uznanie teoretycznego poziomu wiedzy pedagogicznej. Ten wątek twórczości Z. Myślakowskiego można podsumować następującymi tezami:

- KAŻDA WIEDZA POSIADA TEORIĘ OGÓLNĄ BĘDĄCĄ SUMĄ UOGÓLNIENI TRADYCJI I DYSCYPLINY ALBO NOWYCH PRZYPUSZCZEŃ⁵.
- TEORIA OGÓLNA I ROZWAŻANIA SZCZEGÓŁOWE UZUPEŁNIAJĄ SIĘ⁶.
- IDEE BEZ ZWIĄZKU Z DOŚWIADCZENIEM SĄ PUSTE, PRAKTYKA BEZ PRECYZYJNEGO SFORMUŁOWANIA PROBLEMÓW I HIPOTEZ ŚLEPA⁷.

2. ROZWÓJ EMPIRYCZNYCH PROCEDUR BADAWCZYCH

(Jan Konopnicki)

Wybitny badacz procesów niedostosowania społecznego, Jan Konopnicki zazna-
czył się na niwie dokonań metodologicznych rozwinięciem procedur diagnostycznych
zjawisk niedostosowania społecznego i osiągnięć szkolnych. Uważając, że „diagnoza
na oko nie ma nawet orientacyjnej wartości”⁸, wprowadził do metodologii badań peda-
gogicznych arkusz obserwacyjny Stotta, przy czym nie było to proste przeniesienie,
lecz dostosowanie do polskich realiów, operacjonalizacja pojęcia „niedostosowanie
społeczne” poprzez ściśle sprecyzowanie wskaźników umożliwiających dokładny
i rzetelny pomiar. J. Konopnicki uważał, że empiryczna wartość badań polega na kon-
frontowaniu logicznego rozumowania, statystycznego wnioskowania i intuicyjnej in-
dukcji.

Ważnym z metodologicznego punktu widzenia osiągnięciami J. Konopnickiego są
prace nad szczegółowymi metodami badawczymi takimi, jak testy wiadomości, w tym
oryginalnymi testami słownikowymi (opracowanymi wspólnie z Marianem Ziembą)⁹.

Godny podkreślenia jest fakt umiejętnego łączenia przez Profesora procedur
i podejścia pedagogicznego z procedurami nauk pokrewnych, przede wszystkim psy-
chologii. Ujawnia się to między innymi w eksperymentalnych badaniach perseweracji
u dzieci opóźnionych w nauce szkolnej¹⁰. Postulowany przez J. Konopnickiego rygor

⁴ Z. Myślakowski, *Proces kształcenia i jego wyznaczniki*, PZWS, Warszawa 1970, s. 10.

⁵ Tamże, s. 7.

⁶ Tamże, s. 14.

⁷ Tamże, s. 12.

⁸ J. Konopnicki, *Niedostosowanie społeczne*, PWN, Warszawa 1971, s. 58.

⁹ J. Konopnicki, M. Ziemia, *Zadania (testy słownikowe) i ich zastosowania*, Ossolineum, Warsza-
wa–Wrocław 1967.

¹⁰ „Perseweracja lub wtórna funkcja jest nazwą, jaką dajemy w psychologii tendencji naszych dyspozycji
do mimowolnego, bez żadnego wysiłku ze strony osobnika, odnawiania w świadomości przeżywanym
uprzednio doświadczeń” – J. Konopnicki, *Problem opóźnienia w nauce szkolnej*, Ossolineum, Wrocław
1961, s. 103.

metodologiczny wynikał z głębokiego przeświadczenia, że błędy w diagnozowaniu mogą przynieść nieprzewidywalne szkody poznawcze, wychowawcze i terapeutyczne.

3. ROZSZERZANIE DZIEDZINY BADAŃ PEDAGOGICZNYCH

(Jan Zborowski)

Nie sposób wymienić tu wszystkich osiągnięć naukowych J. Zborowskiego. W celach zawartych w temacie artykułu skoncentrujemy się na wątkach wnoszących zdecydowane *novum* do metodologii badań pedagogicznych. Wydaje się, że są to poszukiwania problemów interdyscyplinarnych. Wśród nich należałoby wspomnieć:

- o badaniach na pograniczu pedagogiki, psychologii i prawa, dotyczących zjawiska „świadczania” – wiarygodności i dokładności relacji zeznań i skarg dziecięcych¹¹;
- o pedagogiczno-psychologicznych badaniach aktywności twórczej dzieci¹².

Te ostatnie zapoczątkowały w Instytucie Pedagogiki prace badawcze nad twórczością i autokreacją.

Do grona badaczy realizujących badania interdyscyplinarne, a jednocześnie uznających, że dziedzina poszukiwań pedagogicznych jest dużo szersza od tradycyjnego szkolno-instytucjonalnego ograniczenia, należy także Jadwiga Włodek-Chronowska. Jej wieloletnie badania obejmują zagadnienie terapeutycznych, psychopedagogicznych uwarunkowań rozwoju człowieka. Z metodologicznego punktu widzenia prace J. Włodek-Chronowskiej charakteryzuje holistyczne podejście badawcze (uwzględniające psychofizyczną i moralną strukturę człowieka), łączące osiągnięcia pedagogiki, psychologii i medycyny. Obszar badań pedagogicznych zostaje poszerzony o problematykę okresu prenatalnego, a także problematykę kryzysów i ważnych wydarzeń, problematykę gerontologiczną – aż po problematykę stanów ostatecznych¹³.

4. APLIKACJA PROCEDUR METODOLOGICZNYCH

DO PRAKTYKI PEDAGOGICZNEJ

(Stefan Baścik)

Swoistą odmianą poszerzenia pola badawczego jest działalność naukowa S. Baścika, w której nie można nie odnotować osiągnięć w badaniach innowacyjnych i eksperymentalnych dotyczących uczenia się w procesie badawczym. W pracy *Uaktywnianie metod nauczania* (1966)¹⁴. S. Baścik prezentuje możliwości przeniesienia osiągnięć

---

¹¹ J. Zborowski, *Analiza pedagogiczna skargi szkolnej*, PWN, Kraków 1958.

¹² J. Zborowski, *Rozwijanie twórczej aktywności uczniów*, Warszawa 1982.

¹³ J. Włodek-Chronowska, *Teoria i praktyka pedagogiczna. Obszary eksploracji* [w:] *Możliwości rozwijania i wykorzystywania teoretycznej wiedzy pedagogicznej*, red. S. Palka, Zeszyty Naukowe UJ, Prace Pedagogiczne, z. 22, Kraków 1995.

¹⁴ S. Baścik, *Uaktywnianie metod nauczania*, Kraków 1966.

metodologii ogólnej i metodologii szczegółowych do praktyki kształcenia. Jego propozycja badań nad uczniowskim poznaniem naukowym jest pierwszą próbą empirycznego sprawdzenia wcześniejszych teoretycznych postulatów kształcenia postaw badawczych.

5. PROBLEM MIERZALNOŚCI ZJAWISK KULTURY, WSKAŹNIKI I PROCEDURY PORÓWNAWCZE

(Tadeusz Gołaszewski)

Wśród wielu prac T. Gołaszewskiego odnajdziemy liczne, zawierające cenny wkład w rozwój metodologii badań pedagogicznych, przede wszystkim badań odnoszących się do zjawisk kultury. Podstawą analiz naukowych Profesora jest wyraźne stanowisko metodologiczne, wyrażające się w przekonaniu o wyjątkowości fenomenów kultury, ich specyficznej formie istnienia i relacji z człowiekiem. Stąd w stosowanych procedurach badawczych znaczącą rolę pełnią analizy jakościowe, w tym metody konstrukcyjne (jak na przykład w pracy o osobowości pracownika kultury)¹⁵. Prowadzone przez T. Gołaszewskiego prace są nowatorską próbą łączenia procedur badań kulturoznawczych, socjologicznych, filozoficznych (estetycznych) i pedagogicznych, jako że przedmiot badań 'człowiek i świat kultury' jest wielowymiarowy i takiegoż wielowymiarowego oglądu wymaga. Warte odnotowania jest opracowanie przez T. Gołaszewskiego kompleksowego instrumentarium metodologicznego do badań diagnostyczno-prognostycznych nad systemem upowszechnienia kultury, a także opracowanie metod podniesienia poziomu kultury, w tym typów wskaźników i zasad procedur porównujących różne środowiska¹⁶.

Profesor spopularyzował także, w dobrym tego słowa znaczeniu, metodę terenowych badań monograficznych. W pracy *Wies w oczach działacza kultury*¹⁷ podkreśla, że w badaniach nad wsią i jej społecznymi przemianami prace np. czysto socjologiczne są niewystarczające i wyraża sąd o konieczności włączenia do badań andragogów oraz podejścia pedagogicznego.

Niezwykle interesująca jest praca *Piękno natury w świecie dziecięcym*¹⁸, będąca rezultatem zastosowania procedur rozumienia w interpretacji zjawisk pedagogicznych. W pracy tej T. Gołaszewski uprzystępnia nam świat widziany oczyma dziecka. Ta swoista analiza dotyczy zjawisk rzadko podejmowanych przez badaczy, tj. fenomenów postrzeganych przez dzieci i mających dla nich niezwykle znaczenie, takich jak żywioły, głosy, światło, zjawiska atmosferyczne, przeżycia kosmiczne.

---

¹⁵ T. Gołaszewski, *Pracownik kultury*, Wyd. Związkowe, Warszawa 1961.

¹⁶ T. Gołaszewski, *Człowiek w wymiarze kultury. Badanie nad określeniem typu i poziomu kultury*, Wyd. Związku CRZZ, Warszawa 1968.

¹⁷ T. Gołaszewski, *Wies w oczach działacza. Szkic o badaniach nad wsią współczesną*, red. S. Palka, Zeszyty Naukowe UJ, Prace Pedagogiczne, z. 2, Warszawa-Kraków 1985.

¹⁸ T. Gołaszewski, *Piękno natury w świecie dziecięcym*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1972.

6. DOSKONALENIE PROCEDUR BADAWCZYCH W PEDAGOGIKACH SZCZEGÓŁOWYCH I SUBDYSCYPLINACH

Naturalnie, wiele prac powstałych w Instytucie Pedagogiki na przestrzeni lat w znaczący sposób przyczyniło się do rozwoju procedur badawczych w poszczególnych dyscyplinach pedagogicznych. Nie sposób wymienić tu wszystkich uczonych. Niewątpliwie należy jednak wspomnieć o badaniach eksperymentalnych prowadzonych w zespole Bernarda i Zofii Gawlinów, pracach Joanny Grochulskiej opartych na paradygmacie pedagogiki humanistycznej, badaniach dydaktycznych Anny Łukawskiej, badaniach andragogicznych Tadeusza Aleksandra czy też osiągnięciach badawczych Bronisława Urbana w dziedzinie resocjalizacji i profilaktyki. Głębszą analizę twórczości naukowej wymienionych badaczy odnajdujemy w poszczególnych artykułach niniejszej publikacji.

7. METODOLOGIA W NURCIE REFLEKSJI PEDAGOGIKI OGÓLNEJ

(Stanisław Palka)

Rozwój badań prowadzonych w Instytucie Pedagogiki i potrzeba dostosowania tych badań do standardów i wymogów metodologii badań obowiązujących w naukach humanistycznych i społecznych spowodowała konieczność utworzenia zespołu, który w sposób systematyczny i ciągły zajmowałby się problematyką metodologii i ogólną refleksją nad naukowym rozwojem pedagogiki. Był to moment przełomowy w ewolucji krakowskiej myśli metodologicznej i w rekonstrukcji ważnej subdyscypliny, jaką jest pedagogika ogólna. Na mocy uchwały Senatu 27 maja 1983 roku decyzją Rektora UJ zostaje utworzony w Instytucie Pedagogiki Zakład Metodologicznych Podstaw Pedagogiki. Kierownikiem Zakładu zostaje Stanisław Palka. Mając bogate doświadczenia badawcze – nowatorskie i teoriiotwórcze prace na temat kształcenia przez badanie, jasno nakreśla pola eksploracji naukowych kierowanego przez siebie zespołu.

Konsekwentne stanowisko metodologiczne Profesora wywarło znaczący wpływ na prace powstałe pod jego kierunkiem oraz w sposób istotny zaznaczyło swą obecność w dyskusjach szerokiego, pedagogicznego środowiska akademickiego. Fakt ten wyraźnie uwidacznia się podczas pierwszego – po zmianach politycznych – Zjazdu Pedagogicznego, gdzie Profesor podnosi do rangi problemów badawczych naukowy rozwój pedagogiki i budowę wiedzy pedagogicznej.

Podczas II Zjazdu Pedagogicznego w Poznaniu kieruje wspólnie z prof. Januszem Gniteckim sekcją zajmującą się tymi zagadnieniami. Wynikiem dyskusji zjazdowych jest wydana w roku 1999 książka *Perspektywy i kierunki rozwoju pedagogiki* pod redakcją S. Palki i J. Gniteckiego *Szkoła metodologiczna*, reprezentowana przez S. Palkę i jego zespół, znajduje swe miejsce w ogólnopolskim nurcie badań pedagogicznych ukierunkowanych na odtworzenie i rozwój pedagogiki ogólnej. Profesor S. Palka współuczestniczy w pracach Zespołu Pedagogiki Ogólnej przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN.

NAUKOWY STATUS PEDAGOGIKI

Od początku prac badawczych Zakładu problematyka statusu naukowego pedagogiki była dla S. Palki priorytetowa. Pierwsza wspólna praca zbiorowa (pod kierunkiem Profesora, będącego jednocześnie redaktorem serii *Zeszytów Naukowych*, *Prac Pedagogicznych*) nosi tytuł *Zagadnienie teorii pedagogicznej*. Znajdujemy w niej niejako metodologiczny manifest Profesora, będący sprzeciwem wobec technicznego (a może nawet socjotechnicznego) traktowania pedagogiki, której odbiera się prawo do samodzielnego poznawania rzeczywistości, pozwalając jedynie doskonalić metody realizacji celów stanowiących poza pedagogiką (przez ideologię).

S. Palka pisze:

„Próbie zarysowania koncepcji teorii pedagogicznej należy poprzedzić uzasadnieniem, że w pedagogice mogą być konstruowane teorie naukowe. Jest to tym bardziej ważne, iż w środowisku znacznej liczby naukowców pedagogika jest nade wszystko dyscypliną praktyczną, wykorzystującą do swoich wyjaśnień prawa innych nauk społecznych. Przyjęcie takiej organizacji oznacza praktycznie degradację naukową pedagogiki, czynienie z niej dyscypliny czysto instrumentalnej, traktowanie jej jako technologii kształtowania i wychowania”¹⁹.

We wspomnianym tomie pojawiają się teksty dotyczące: wyjaśniania pedagogicznego związku teorii z badaniami empirycznymi, badań podstawowych, prawidłowości i praw pedagogicznych, badań na pograniczu pedagogiki i psychologii humanistycznej, badań innowacyjnych. Znajdujemy tu artykuł wprowadzający zagadnienie autokreacji w obszar badań pedagogicznych, a także tekst określający rolę antropologii filozoficznej w teorii pedagogicznej autorstwa Wł. Cichonia. Ten właśnie artykuł trwale wyznaczył kierunek badań antropologiczno-filozoficznych w Zakładzie Metodologicznych Podstaw Pedagogiki.

TEORETYCZNA WIEDZA PEDAGOGICZNA A PRAKTYKA EDUKACYJNA

Można powiedzieć, że w zasadzie wszystkie projekty badawcze Zakładu realizują cel, jakim jest rozwijanie ogólnej, teoretycznej wiedzy pedagogicznej i jej instrumentarium metodologicznego. Efektem takich poszukiwań są między innymi publikacje zbiorowe (pod redakcją S. Palki):

1996 – *Zagadnienia teorii pedagogicznej*

1987 – *Teoretyczne podstawy pedagogiki*

1987 – *Szanse naukowego rozwoju pedagogiki*

1989 – *Nauki pedagogiczne a praktyka edukacyjna*

1991 – *Innowacyjna i eksperymentalna działalność szkół*

---

¹⁹ S. Palka, *Zarys koncepcji teorii pedagogicznej* [w:] *Zagadnienia teorii pedagogicznej*, red. S. Palka, *Zeszyty Naukowe UJ, Prace Pedagogiczne*, z. 3, Kraków 1986, s. 9.

1994 – *Możliwości rozwijania i wykorzystywania teoretycznej wiedzy pedagogicznej*

1998 – *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*

Swobodnymi wyznacznikami rozwoju badawczego Zakładu są książki autorstwa Profesora: *Teoria pedagogiczna a praktyczne doświadczenia nauczycieli* (1989) i *Pedagogika w stanie tworzenia* (1999).

Oprócz tego warto wspomnieć o autorskich książkach Wł. Cichonia, K. Paclawskiej, K. Ablewicz, B. Matwijów²⁰.

Wśród głównych kierunków badań prowadzonych w Zakładzie można wymienić:

- badania antropologiczno-aksjologiczne (Wł. Cichon),
- badania hermeneutyczno-fenomenologiczne (K. Ablewicz),
- badania związków pedagogiki i socjologii (E. Zaręba),
- badania pogranicza pedagogiki i psychologii (D. Zarębska-Piotrowska),
- badania longitudinalne w edukacji wczesnoszkolnej (K. Paclawska),
- badania jakościowe zjawisk kulturowych (B. Turlejska),
- metodologię badań jakościowych i ilościowych (E. Zaręba),
- badania prawidłowości pedagogicznych i eksplikację pojęć (B. Kozłowska, B. Matwijów),
- metodologię badań programów szkolnych (D. Skulicz),
- metodologię badań procesów samokształtowania (B. Matwijów).

Wszystkie wyżej wymienione kierunki tworzą razem przyczynek do „empirycznego wypełnienia konstrukcji” modelu teoretycznej wiedzy pedagogicznej, zaproponowanego przez S. Palkę. Charakterystycznym jego rysem jest:

- wyraźne akcentowanie eksplanacyjnej funkcji poznania naukowego w pedagogice;
- ukazanie związków teorii z praktyką poprzez wzajemny wpływ i przenikanie się poziomów badań od metateoretycznych poprzez teoretyczne *sensu stricto*, teoretyczno-praktyczne aż do praktycznych;
- uwzględnianie komplementarności badań jakościowych i ilościowych, praktycznie zorientowanych i teoretycznie zorientowanych;
- uprawnienie procedur wyjaśniania i rozumienia w poznaniu naukowym, kontekstu odkrycia i kontekstu uzasadnienia;
- szerokie traktowanie dziedziny pedagogiki obejmującej zarówno procesy instytucjonalnych i intencjonalnych wpływów wychowawczych, jak i oddziaływania nieintencjonalne, nieświadome, procesy samokształtowania i autokreacji, rozwój człowieka w ciągu całego życia;
- poszukiwanie niezmienników i prawidłowości pedagogicznych względnie stałych, nieograniczonych czasowo i przestrzennie.

²⁰ K. Paclawska, *Dojrzałość szkolna i umiejętność czytania i pisanie uczniów szkoły podstawowej – dynamika zmian*, Wyd. UJ, Kraków 1989; też., *Uwarunkowania efektywności kształcenia wczesnoszkolnego w środowisku wiejskim*, WSiP, Warszawa 1990; B. Matwijów, *Samokształtowanie się człowieka w pedagogicznych koncepcjach XX wieku*, Wyd. UJ, Kraków 1994; K. Ablewicz, *Hermeneutyczno-fenomenologiczna koncepcja badań w pedagogice*, Wyd. UJ, Kraków 1994; Wł. Cichon, *Wartości – Człowiek – Wychowanie*, Wyd. UJ, Kraków 1996.

METAREFLEKSJA JAKO DROGA NAUKOWEGO ROZWOJU PEDAGOGIKI

Jednym z ważniejszych wątków prac metodologicznych S. Palki jest – jak to sam określa – próba wyprowadzenia pedagogiki ze stanu chaosu i rozproszenia. Narzędziem tego „wyprowadzenia” może być teoretyczny model porządkujący pedagogiczną wiedzę o różnych poziomach ogólności, uzyskiwaną na drodze badań o zróżnicowanych celach badawczych (od czysto praktycznych do czysto teoretycznych). Porządkowanie takie jest możliwe dzięki prowadzeniu refleksji nad stanem pedagogiki, rozwojem jej subdyscyplin i wreszcie – metodologii. Owa ogólna refleksja syntetyzująca jest dla S. Palki poziomem metateoretycznych badań. Bez tego poziomu trudno mówić o tożsamości i samowiedzy dyscypliny chcącej się rozwijać. Z perspektywy metateorii aktualny naukowy rozwój pedagogiki jest wyraźny. Zdaniem S. Palki idzie on w dwóch kierunkach: badań teoretycznie zorientowanych i badań praktycznie zorientowanych. Ich wartość poznawcza jest tym większa, im bardziej rozwój jednej orientacji wzbogaca drugą.

W zakończeniu książki *Pedagogika w stanie tworzenia* S. Palka pisze:

„Waga myślenia o edukacji może być tym większa, im silniej będzie mu towarzyszyć świadomość wartości poznawczych pedagogiki, jej dorobku i rozwoju. Wartość poznawcza pedagogiki wynikać będzie nie tylko z jej specyficznych badań, lecz także z badań z pogranicza tej dyscypliny i nauk jej pokrewnych, nauk pomocniczych i społecznych”²¹.

Podsumowując, należałoby zaznaczyć, że zespół badawczy prowadzony przez prof. S. Palkę 28 czerwca 2000 roku stanął przed nowymi wyzwaniami naukowymi.

W tym dniu Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego – na wniosek Instytutu Pedagogiki, zaakceptowany przez Radę Wydziału Filozoficznego – podjął uchwałę o zmianie nazwy Zakładu na Zakład Pedagogiki Ogólnej. Zmiana ta daje znaczne możliwości poszerzenia obszaru badań i refleksji metodologicznej w Instytucie Pedagogiki. W na nowo powołanym Zakładzie głównym tematem badawczym są *Metodologiczne podstawy i kierunki badań pedagogicznych*.

---

²¹ S. Palka, *Pedagogika w stanie tworzenia*, Wyd. UJ, Kraków 1999, s. 129.